

ผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม

เบญจวรรณ ทองศิริ

1. ประเด็นสำคัญเรื่องสิ่งแวดล้อม

คำว่าสิ่งแวดล้อมมีความหมายชัดเจนอยู่ในตัวแล้ว หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเราทั้งที่มีชีวิต ไม่มีชีวิต ทั้งที่อยู่ในสภาพธรรมชาติ มนุษย์สร้างขึ้น หรืออาจจะอยู่ในรูปวัตถุสิ่งของที่มองเห็นจับต้องได้ หรือเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมมีความหมายครอบคลุมกว้างขวางมาก การมองสิ่งแวดล้อมให้เป็นระบบระเบียบจะช่วยทำให้การทำความเข้าใจกับประเด็นและปัญหาของสิ่งแวดล้อมได้ง่ายขึ้น

1.1 สิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ (Natural Environment)

1. บรรยากาศ (The atmosphere) คือชั้นก๊าซต่าง ๆ ที่ห่อหุ้มโลกอากาศบริสุทธิ์ปกติประกอบด้วย nitrogen 78 % oxygen 21 % และ argon 0.9 % มีก๊าซอื่น ๆ อีกเล็กน้อย เช่น carbon dioxide hydrogen helium ozone และไอน้ำ ชั้นบรรยากาศส่วนที่ติดพื้นโลกขึ้นไป 8 กิโลเมตรตรงเส้นศูนย์สูตร เรียกว่า บรรยากาศชั้นล่าง (lower atmosphere) ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อชีวิตบนโลกมาก บรรยากาศชั้นสูงจากนี้ต่อไปอีก 50 กิโลเมตร เรียก stratosphere บรรยากาศชั้นนี้ประกอบไปด้วย ozone ซึ่งซึมซับรังสีอันตรายจากดวงอาทิตย์ คือ ultraviolet ต่อจากนี้ไม่มีชั้นบรรยากาศอีกสองชั้น คือ mesosphere และ upper atmosphere

2. น้ำ (Hydrogen) ส่วนที่เป็นแหล่งน้ำทะเล มหาสมุทร ทะเลสาบ แม่น้ำลำธาร กินเนื้อที่เกือบ 71 % ของพื้นโลก

3. ดิน (Geosphere) ส่วนที่เป็นดินของโลกมีแกนกลางห่อหุ้มด้วยหิน (mantle) และเปลือกโลกชั้นนอก (earth's crust) พลังงานความร้อนจากภายในของโลกนี้เองก่อให้เกิดพลังการหมุนของโลก ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลก เช่น ภูเขาไฟระเบิด แผ่นดินไหว

4. สิ่งมีชีวิตบนพื้นโลก (Biosphere) ชั้นบาง ๆ ของโลกที่อยู่บนผิวโลกและลึกลงไปใต้ดินเพียงเล็กน้อยนี้แหละที่เป็นที่อาศัยร่วมกันของมนุษย์กว่า 5,000 ล้านคน และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

5. ระบบนิเวศน์ (Ecosystem) หมายถึงกลุ่มมนุษย์และสิ่งมีชีวิตที่อยู่ร่วมกันในแต่ละแห่งของพื้นโลก มีระบบการดำรงชีวิตที่หลากหลายกันออกไป เนื่องจากความหลากหลายทางลักษณะดินฟ้าอากาศซึ่งเป็นตัวกำหนด บางกลุ่มก็จะมีระบบการดำรงชีวิตที่คล้ายคลึงกัน บางกลุ่มก็แตกต่างกัน

6. ขบวนการทางชีวเคมี พลังงานความร้อนจากแสงอาทิตย์ผสมกับระบบการหมุนเวียนของน้ำก่อให้เกิดขบวนการทางชีวเคมีที่สำคัญ คือ การเกิดของก๊าซที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของสรรพสิ่งบนพื้นโลก เช่น carbon พืชใช้ carbon dioxide ในการปรุงอาหาร (photosynthesis) สัตว์ก็ได้รับก๊าซนี้จากการกินพืชเป็นอาหาร ก๊าซ carbon กลับคืนสู่อากาศโดยขบวนการหายใจ การ

เนาเปื่อย และการเผาไหม้ของวัสดุธรรมชาติ ก๊าซ และน้ำมัน

7. ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) ส่วนสำคัญเป็นที่ก่อให้เกิดปัจจัยสี่ สำหรับการยังชีพของมนุษย์และสัตว์ ทรัพยากรธรรมชาติปกติจะถูกมองแยกเป็นสองประเภท

1. Renewable เมื่อใช้แล้วมี โอกาสที่จะฟื้นคืนสภาพ เพื่อกลับคืนมาใช้ได้อีก ตัวอย่างเช่น ป่าไม้

2. Unrenewable เป็น ทรัพยากรที่ใช้แล้วหมดไป ไม่คืนสภาพกลับมาให้ ใช้ได้อีกในระยะเวลาที่มองเห็นได้ในอนาคต

1.2 สิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม (Socio-cultural Environment)

นับเป็นสิ่งแวดลอมที่มีมนุษย์สร้างขึ้น มีความเป็น ระบบซับซ้อนในทำนองเดียวกันกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมนี้หมายรวมถึง โครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ ตลอดจนสถาบันทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นและพัฒนาไปในรูปแบบต่าง ๆ กัน ซึ่งรูปแบบที่แตกต่างกันไปนั้นก็เป็ผลมาจาก ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในแต่ละสังคม มีความแตกต่างกัน

1.3 สิ่งแวดล้อมทางจริยธรรม (Environmental Ethics)

มนุษย์แบ่งตัวเองออกเป็นกลุ่มๆ ตามลักษณะที่ต่างกัน เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ วรรณะ ศาสนา เพศ อุดมการณ์ และสัญชาติ ปัญหาสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่ในปัจจุบัน เป็นผลสืบเนื่องมาจากทัศนคติและจริยธรรมของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ และมีต่อมนุษย์ด้วยกันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ

เท่าที่ผ่านมาแสดงให้เห็นแล้วว่าทัศนคติที่วามมนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติ และมนุษย์บางกลุ่มถือตนว่ามีความเหนือกว่ากลุ่มอื่นในแง่มุมต่าง ๆ นำไปสู่การปฏิบัติที่เอาชนะ ทำลายล้างธรรมชาติ ปฏิบัติต่อคนต่างกลุ่มอย่างกดขี่ข่มเหง เอารัดเอาเปรียบ ผลที่สุดก็ก่อให้เกิดหายนะต่อสิ่งแวดล้อมมา มากแล้ว ถึงเวลาแล้วเราควรจะคำนึงถึงจริยธรรม และปรับเปลี่ยนทัศนคติเสียใหม่ เพื่อที่จะกอบกู้ สถานการณ์สิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น

2. ประเด็นสำคัญเรื่องสิ่งแวดล้อมของโลก

โดยทั่วไปสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ดังกล่าวได้เสื่อมโทรมลงมาก จนส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต และการดำรงชีวิตของสรรพชีวิตบนพื้นโลก สหประชาชาติได้ตระหนักถึงความสำคัญ และวิกฤตการณ์ของสิ่งแวดล้อมโลก ได้เริ่มมีการประชุมระดับโลกครั้งสำคัญ ๆ หลายครั้งเริ่มตั้งแต่ปี 1972 เป็นต้นมา หัวข้อเกี่ยวกับการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิของโลก และการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นหัวข้อสำคัญของการประชุมว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของโลก (Earth Summit) ที่มีขึ้น ณ กรุง Rio de Janeiro ประเทศ Brazil เมื่อปี 1992 เป็นที่มาของข้อตกลงที่เรียกว่า Agenda 21 อันเป็นข้อตกลงที่จะร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลนานาชาติที่จะช่วยกันปกป้องสิ่งแวดล้อมโลก

2.1 การเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิโลก (Global Warming)

โลกเราทุกวันนี้ร้อนขึ้น ตามรายงานของ Inter-governmental Panel on Climate Change (IPCC) แจ้งว่า ในปี ค.ศ. 2025 อุณหภูมิโลกจะร้อนขึ้นจากปัจจุบัน 1 องศาเซลเซียส และภายในปลายศตวรรษที่ 21 จะเพิ่มขึ้นอีก 3 องศาเซลเซียส

สาเหตุมาจากการเพิ่มขึ้นของก๊าซบางชนิด ในอากาศ อันมี คาร์บอนไดออกไซด์ (CO_2) และ CFC_5 เป็นส่วนประกอบใหญ่ แก๊สเหล่านี้ปล่อยให้ รังสีดวงอาทิตย์ผ่านมายังโลกได้ แต่ปิดกั้นความร้อนจากโลกไม่ให้ระบายขึ้นสู่อวกาศ ความร้อนบนพื้นผิวโลกจึงสูงขึ้น เป็นขบวนการเดียวกับกับเรือนกระจก (green house) ที่ใช้ปลูกพืชเมืองร้อนของประเทศในเขตร้อน ปรากฏการณ์นี้จึงเรียกกันว่า green house effect

ในปัจจุบัน CO_2 และ CFC_5 เพิ่มขึ้น ในบรรยากาศเนื่องจากการผลิตทางอุตสาหกรรม ซึ่งใช้พลังงานเชื้อเพลิงจากการเผาผลาญน้ำมันและผลิตภัณฑ์จากน้ำมัน (fossil fuel) สาเหตุที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ CO_2 ในอากาศเพิ่มขึ้นคือการที่พื้นที่ป่าเขตร้อนถูกทำลายลงเป็นอันมาก ทำให้ต้นไม้ใหญ่ที่ดูดซับ CO_2 เหลือน้อยลง

สาร CFC_5 ไม่ได้เกิดตามธรรมชาติ เหมือน CO_2 แต่เกิดขึ้นในขบวนการผลิตและการใช้ในอุตสาหกรรม เช่น ในตู้เย็น เครื่องปรับอากาศ อุปกรณ์การสเปร์ย การผลิต และการทำลายโฟม

ผลกระทบของการร้อนขึ้นของอุณหภูมิโลกก็คือ การสูงขึ้นของระดับน้ำทะเล พื้นที่อยู่ พื้นที่การเกษตรจะจมหายไปจำนวนมาก ประเทศที่ตั้งอยู่พื้นที่ต่ำใกล้ทะเลจะเดือดร้อนมาก ยิ่งประเทศที่มีพลเมืองหนาแน่นก็ยิ่งจะเหลือพื้นที่น้อยลงไปอีก เช่น บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำคงคา แม่น้ำไนล์ เกาะมัลดีฟ ต้องกำ รวมทั้งสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยาของเราด้วย

การเพิ่มของอุณหภูมิทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบการหมุนเวียนของลมและฝน พื้นที่อุดมสมบูรณ์บางแห่ง เช่น ทวีปอเมริกาเหนือจะกลายเป็นทะเลทราย จะเกิดความรุนแรงทางธรรมชาติ เช่น ความแห้งแล้ง น้ำท่วม ลมพายุ บ่อยครั้ง

ในปี 1985 นักวิทยาศาสตร์ได้ยื่นยันการพบรูรั่วของชั้นโอโซน ซึ่งทำหน้าที่ปิดกั้นรังสีอุลตราไวโอเลตอันเป็นรังสีอันตราย ไม่ให้ลงสู่พื้นโลก และรายงานว่าชั้นโอโซนได้ถูกทำลายลงมากกว่าที่ได้คาดคิดกันไว้ สาเหตุของการบางลงของชั้นโอโซนนี้มาจากสาร CFC_5 และสาร halons ซึ่งใช้ในการดับเพลิง

รังสีอุลตราไวโอเลตทำให้เกิดโรคมะเร็งผิวหนัง โรคต้อในดวงตา (cataracts) การเกษตรก็ได้รับผลกระทบ รังสีอุลตราไวโอเลตทำให้ประสิทธิภาพในการปรุงอาหารของพืชลดลง พืชบางชนิดเช่น พืชตระกูลถั่ว มีความไวในการตอบสนองต่อรังสีนี้มาก

นอกจากนี้ รังสีอุลตราไวโอเลตที่แผ่ลงไปในน้ำยังทำลายพืชน้ำบางชนิดที่อยู่ในระบบห่วงโซ่อาหารของสัตว์น้ำ ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดลง

2.2 การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological Diversity Loss)

ความหลากหลายทางชีวภาพ หมายถึงปริมาณสิ่งมีชีวิต พืช สัตว์หลากหลายชนิด (species) ซึ่งใช้ชีวิตร่วมกันบนโลก ความหลากหลายทางชีวภาพจะแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่เนื่องจากสภาพดินฟ้าอากาศที่แตกต่างกันเป็นสิ่งกำหนด

พืชต้องการความอบอุ่นและน้ำ สัตว์ยังชีวิตอยู่ได้ก็เพราะพืช ดังนั้นความหลากหลายชนิดของพืชและสัตว์จะพบว่า ส่วนใหญ่แล้วอยู่ในเขตร้อน (tropic) ไม่ว่าจะบนบกหรือในน้ำ ป่าเขตร้อนเป็นที่อยู่ของครึ่งหนึ่งของความหลากหลายทางชีวภาพของโลก และในจำนวนนี้ส่วนใหญ่ก็ยังไม่เป็นที่รู้จักหรือได้ทางการศึกษาแต่อย่างใด

ไม่มีใครทราบจำนวนที่แท้จริงของชีวภาพทั้งหมดของโลก แต่เท่าที่ผ่านมานักวิทยาศาสตร์ได้

ยังชีพเป็นการชั่วคราวเพิ่มความเคลื่อนไหวแก่กลุ่มคนซึ่งยากจนอยู่แล้ว

ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและจริยธรรมมิให้เห็นอยู่โดยทั่วไป มีการเลือกปฏิบัติการเอารัดเอาเปรียบต่อคนที่ยากจน คนกลุ่มน้อย สตรี และเด็ก

สาเหตุสำคัญของความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ซึ่งพอจะประมวลได้มีดังนี้

3.1 การใช้ทรัพยากรเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจระยะสั้น เกินกำลังที่จะฟื้นคืนสภาพ เช่น การตัดไม้เพื่อขาย การขุดหาแร่ธาตุในดิน เช่น น้ำมัน ถ่านหิน ซึ่งในกรณีหลังนี้เป็นทรัพยากรที่หมดไปโดยไม่มีโอกาสหมุนเวียนกลับมาใช้อีก

3.2 การเกษตรแผนใหม่ที่เน้นการปลูกพืชเพื่อขาย ปลูกพืชชนิดเดียว (mono-culture) เป็นพืชพันธุ์ที่ค้นคิดขึ้นใหม่ให้ผลผลิตสูง แต่จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยและเคมีภัณฑ์กำจัดโรคและแมลงควบคู่ไปด้วยจึงจะได้ผล พืชพันธุ์ใหม่เหล่านี้อ่อนแอต่อการระบาดของแมลงและโรค ทำให้ต้องเพิ่มการใช้เคมีภัณฑ์เหล่านี้ในปริมาณที่มากขึ้นเรื่อย ๆ ปริมาณการใช้เคมีภัณฑ์ประกอบกับการขาดความรู้ความเข้าใจในการใช้ปุ๋ยและเคมีภัณฑ์ที่ถูกต้อง ทำให้เกิดอันตรายโดยตรงแก่สุขภาพของเกษตรกรผู้ใช้ สืบทอดมาถึงผู้บริโภค เศษที่เหลือของเคมีภัณฑ์ยังปนเปื้อนในน้ำ ในดิน เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ทำให้ห่วงโซ่อาหารขาดหาย เป็นการทำลายระบบนิเวศน์ทั้งระบบ

3.3 การขยายเขตอุตสาหกรรม

สิ่งที่ติดตามมาจากการผลิตทางอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ก็คือของเสียที่ถูกปล่อยทิ้งออกมา โดยไม่มีการขจัดมลพิษเสียก่อน

3.4 การขยายเขตเมือง

สังคมเมืองมีลักษณะการอุปโภคและบริโภคที่ไม่เอื้อต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม การกระจุกตัวกันอยู่ในเมือง สิ่งก่อสร้างที่เป็นคอนกรีต การใช้เครื่องปรับอากาศ ก่อให้เกิดความร้อนเพิ่มบนผิวโลก มีการระบายของเสียในปริมาณมาก ทำให้ยากต่อการกำจัด

3.5 การขยายระบบขนส่ง

ทำลายทรัพยากรธรรมชาติโดยตรงในที่ ๆ ถนนหนทางตัดผ่านเพิ่มการใช้พลังงานจากทรัพยากรทั้งหมดเปลือง โดยทางอ้อมนำมาผลิตแพคเกจจิ้งพร้อม ๆ ไปด้วย

3.6 การเพิ่มขึ้นของประชากร

เพิ่มแรงกดดันในการใช้ทรัพยากรมากขึ้น

3.7 ความไม่สมดุลของระดับการบริโภคระหว่างประเทศต่าง ๆ

ในโลกในขณะที่ประเทศอุตสาหกรรมซึ่งมีประชากรประมาณ 22 % บริโภคทรัพยากรของโลกถึง 70 % เท่ากับเป็นการเบียดเบียนให้คนจนจำต้องบริโภคน้อยลงเรื่อย ๆ

3.8 ทิศทางของการพัฒนาวิทยาการใหม่ ๆ

ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มีแนวโน้มไปในทิศทางที่ทำลายสิ่งแวดล้อมมากกว่าการบำรุงรักษา เช่น การผลิตอาวุธสงคราม

บรรดาสาเหตุหลากหลายดังที่ได้กล่าวมาแล้วสรุปแล้วจะเห็นว่าส่วนใหญ่มีรากเหง้ามาจากปรัชญา การพัฒนาเศรษฐกิจแบบเน้นที่ความเจริญเติบโต โดยวัดกันที่รายได้ซึ่งติดตามมาโดยการผลิตเพื่อแสวงหาและสะสมกำไรกันตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ระดับประเทศ และนานาชาติประเทศในที่สุด

กระแสการพัฒนาทางวัตถุเข้าครอบงำการพัฒนาทางจริยธรรม ในที่สุดก็ก่อให้เกิดการนำ

ธรรมชาติเข้ามาใช้แบบไม่มีขอบเขต เบียดเบียน
เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

ทรัพยากรในโลกนี้มีเพียงพอสำหรับทุกคน
แต่ไม่เพียงพอสำหรับคนโลกเพียงคนเดียว

กมลธี

4. ผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อม

บทบาทของผู้หญิงที่ถูกมองข้ามมานานก็
คือ บทบาทที่เรียกว่า Triple Role

1. หน้าที่ในการผลิต (Production)

หมายถึง การผลิตอาหารและสิ่งอื่น ๆ เพื่อการดำรง
ชีพของตนเองและครอบครัว ทั้งในรูปที่เป็นผลผลิต
เพื่อยังชีพ หรือในรูปรายได้ในระบบเศรษฐกิจที่ใช้
เงิน

ผู้หญิงอาฟริกัน โดยเฉลี่ยผลิตอาหารเพื่อ
ยังชีพ 80 % ของทั้งหมด ในประเทศไทยมีกรณี
ศึกษาหลายกรณี แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงหารายได้ที
เป็นตัวเงินให้แก่ครอบครัวได้มากกว่าชาย ใน
อุตสาหกรรมหลายประเภทมีส่วนของหญิง
ทำงานมากกว่าชาย เช่น การพาณิชย์ หัตถอุตสาหกรรม

2. หน้าที่ในครัวเรือน

(Reproduction) หน้าที่อันนี้ไม่เพียงแต่ให้กำเนิด
บุตรเท่านั้น แต่รวมไปถึงการเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน
ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญมากในการถ่ายทอดความรู้
วัฒนธรรม อุดมการณ์ จริยธรรม แก่คนรุ่นต่อไป

หน้าที่ในครัวเรือนรวมไปถึงการรับผิดชอบดูแลให้บริการ เรื่องสวัสดิภาพการกินการอยู่
สุขภาพอนามัยของสมาชิกในครัวเรือนด้วย

3. หน้าที่สนับสนุนกิจกรรมชุมชน

(Community Service) กิจกรรมส่วนรวมของชุมชน
ผู้หญิงจะมีส่วนร่วมอยู่เสมอ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
ส่วนมากจะเป็นผู้ร่วมให้บริการมากกว่าที่จะได้รับ
บทบาทในการเป็นผู้นำ หรือมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

โดยหน้าที่และบทบาทที่สำคัญหลากหลาย
ของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงเข้าไปมีส่วนเชื่อมโยง
ใกล้ชิดกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าชาย

ผู้หญิงเป็นฝ่ายที่ได้รับผลกระทบโดยตรง
และรับภาระหนักหน่วงขึ้น เมื่อสิ่งแวดล้อมเสื่อม
โทรม ผู้หญิงส่วนใหญ่ซึ่งรับผิดชอบในการเสาะหา
อาหารและเพาะปลูกพืชอาหารเพื่อยังชีพ ต้อง
ทำงานหนักขึ้นเมื่อป่าถูกทำลาย ดินเสื่อมคุณภาพ
ผลผลิตต่อไร่มีน้อยลง ต้องขยายพื้นที่ปลูก ปกดิหญิง
จะรับผิดชอบเลี้ยงปศุสัตว์ขนาดเล็ก เช่น สุกร แพะ
ต้องลำบากมากขึ้นในการหาอาหารเลี้ยงสัตว์

อาหารเพื่อยังชีพจากป่าที่เคยเก็บได้เพื่อ
เจือจุนการบริโภคของครัวเรือนขาดหาย หรือน้อย
ลง ในกรณีที่ครอบครัวยากจน อาหารมีจำกัดผู้หญิง
จะเป็นฝ่ายเสียสละอาหารของตนเองให้สมาชิกคนอื่น ๆ การสูญเสียพื้นที่ป่าทำให้ผู้หญิงต้องเดินไกล
ออกไป ใช้เวลามากขึ้น เหนื่อยใจเหนื่อยกายมาก
ขึ้นในการเสาะหาพื้นที่หาน้ำสะอาด

เมื่อธรรมชาติถูกทำลาย ผู้หญิงต้องปรับตัว การปรับตัวของผู้หญิงในสภาวะที่ขาดแคลนพื้นที่
เพื่อการหุงต้มก็คือ หุงต้มให้น้อยลง หรือเลือกทำ
กับข้าวประเภทที่ใช้เชื้อเพลิงน้อยซ้ำซากอยู่อย่าง
เดิม โอกาสที่จะได้รับวิตามินเกลือแร่ที่ครบถ้วนก็
ขาดไป เช่นเดียวกันกับการขาดแคลนน้ำ การใช้น้ำ
ก็จะเป็นไปแบบประหยัดจนไม่อาจอยู่ในระดับที่
รักษาสุขภาพอนามัยให้ได้ดี ในสภาพเช่นนี้ผู้หญิง

ย่อมจะได้รับผลกระทบทางสุขภาพ จะเห็นได้ว่าผลกระทบของสิ่งแวดล้อมผู้หญิงจะได้รับและรู้สึกก่อน แต่อย่างไรก็ตามทุกคนในครัวเรือนก็จะได้รับผลกระทบด้วยในที่สุด

ในบ้านเราและประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ที่การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือพัฒนาอุตสาหกรรม ภาคเกษตรยากจนลง จนกระทั่งคนหนุ่มสาวต้องอพยพเข้าหางานทำเป็นกรรมกรในเมือง เศรษฐกิจสิ่งแวดล้อมในโรงงานที่เป็นพิษต่าง ๆ นา ๆ ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะได้รับผลกระทบมากกว่าเนื่องจากสรีระทางร่างกาย

ผู้หญิงไม่เพียงแต่ผู้ถูกกระทำ หรือได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ในทางกลับกันผู้หญิงในฐานะผู้ผลิต ผู้บริโภค การตัดสินใจของผู้หญิงที่จะเลือกวิถีชีวิตเลือกวิธีการผลิต วิธีการบริโภค อุปโภค สินค้าชนิดไหน อย่างไร ย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเช่นกัน

หากเกษตรกรหญิงเลือกที่จะปลูกพืชเพื่อยังชีพแบบไร่นาสวนผสม หรือเลือกที่จะใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ย่อมส่งผลกระทบแตกต่างจากการเลือกที่จะทำการเกษตรเชิงพาณิชย์ ที่ปลูกพืชชนิดเดียวเพื่อขาย เช่นเดียวกับการที่ผู้หญิงในเมืองเลือกที่จะส่งลูกไปโรงเรียน ด้วยการใช้บริการร่วม เช่น รถเมล์ รถโรงเรียน กับการขับรถยนต์ส่วนตัวไปรับ-ส่ง การที่จะเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชนิดใช้แล้วทิ้ง (Disposable) กับผลิตภัณฑ์ที่หมุนเวียนใช้ได้หลายครั้ง ย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมไม่เหมือนกัน

ดังนั้น เราเชื่อว่าการตัดสินใจ หรือการเลือกของผู้หญิงจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมในระยะชั่วรุ่นคนรุ่นเดียว โดยหน้าที่ที่ผู้หญิงรับผิดชอบเรื่องการเลี้ยงดู การอบรมสั่งสอนบุตร วิถีชีวิตและอุดมการณ์ของผู้หญิงในด้านต่าง ๆ รวม

ถึงอุดมการณ์และจิตสำนึกเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ย่อมจะถูกถ่ายทอดไปยังคนรุ่นต่อ ๆ ไปด้วย

5. บทบาทและศักยภาพของผู้หญิงในการจัดดูแลสิ่งแวดล้อม

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงและสิ่งแวดล้อม เป็นไปในลักษณะที่ใกล้ชิดชนิดส่งผลกระทบต่อกันและกัน เนื่องจากผู้หญิงต้องพึ่งพาธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมาก เมื่อสภาวะแวดล้อมเสื่อมโทรมลง ผู้หญิงจะได้รับผลกระทบก่อน และรุนแรงกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ ในครัวเรือน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้หญิงใกล้ชิดกับธรรมชาติ มีความเข้าใจธรรมชาติ และมีจิตสำนึกในการที่จะดูแลปกป้องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่าชาย และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์อีกด้านหนึ่ง โดยหน้าที่ที่ผู้หญิงดูแลรับผิดชอบในการดำเนินชีวิตในครอบครัว การเลือกที่จะใช้ จะบริโภค จะผลิต เลือกที่จะอบรมสั่งสอนบุตรหลานในเรื่องไหน อย่างไร ของผู้หญิง ย่อมมีส่วนร่วมกำหนดความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ผู้หญิงมีศักยภาพสูงมากในการจัดการดูแลสิ่งแวดล้อม

ประจักษ์พยานในเรื่องนี้ได้ปรากฏขึ้นแล้วจากหลายกรณีที่ดีสตรี และกลุ่มสตรี ในประเทศกำลังพัฒนาและในประเทศพัฒนาทั้งที่อยู่ในชนบทและที่อยู่ในเขตเมืองทั่วทุกมุมโลก ได้ลุกขึ้นมาปกป้อง ดูแลและปลูกจิตสำนึกในเรื่องสิ่งแวดล้อม ซึ่งในหลายกรณีก็ได้ประสบความสำเร็จอย่างงดงาม

ศักยภาพของผู้หญิงจะเพิ่มสูงยิ่งขึ้น หากมีการพัฒนาสตรี-บุรุษ ในทิศทางที่เท่าเทียมกันซึ่งจะเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในการวาง

นโยบาย แผนงาน และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากขึ้น

5.1 ระดับโลก

ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่ซับซ้อน เกี่ยวโยงกันหลายมิติ หลายระดับ ทำให้การแก้ไขปัญหาคงต้องได้รับความร่วมมือกันทุกระดับ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับโลก จึงจะประสบความสำเร็จ

Gro Harlem Bruntland อดีตนายกรัฐมนตรีนอร์เวย์ เป็นผู้ที่มีผลงานโดดเด่นมากในเรื่องการดูแลสิ่งแวดล้อมของประเทศ ต่อมาได้รับการเลือกสรรจากสหประชาชาติให้เป็นประธาน The World Commission on Environment and Development คณะกรรมการชุดนี้มีหน้าที่เสนอความคิดเห็น และชี้แนะแนวทางแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมโลก ผลงานของคณะกรรมการชุดนี้ได้พิมพ์ออกมาในปี 1987 เป็นหนังสือชื่อ Our Common Future หนังสือเล่มนี้เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการปลูกจิตสำนึกของรัฐบาลนานาชาติให้ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และการให้ความร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาในระดับโลก และในหนังสือเล่มนี้มีถ้อยแถลงถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) เป็นครั้งแรก โดยเชื่อมโยงเข้ากับประเด็นสิ่งแวดล้อม

ใน Our Common Future ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมยังไม่ได้รับการมองให้เชื่อมโยงกับประเด็นสตรี ในปีถัดมาคือ 1988 Irene Dankelman และ John Davidson ได้เสนอมุมมองนี้ในหนังสือ Women and Environment in the Third World โดยเฉพาะ Joan Davidson ได้มีบทบาทแข็งขันในการผลักดันในการบรรจุประเด็นเรื่องผู้หญิงเข้า

ใน Agenda 21 ในการประชุมสิ่งแวดล้อมโลกที่ Dio de Janeiro

ในปี 1989 Vandana Shiva นักวิทยาศาสตร์หญิงชาวอินเดีย ได้เขียนหนังสือชื่อ "Staying Alive : women, ecology and development" เธอได้ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติ และการพัฒนาเศรษฐกิจและเทคโนโลยีที่ผ่านมา ที่ส่งผลเสียแก่ทั้งธรรมชาติและผู้หญิง หนังสือทั้งสองเล่มนี้ทำให้กระแสความสนใจเรื่องผู้หญิงกับสิ่งแวดล้อมพุ่งสูงขึ้นอย่างเด่นชัดนำไปสู่การก่อตัวขึ้นของการศึกษาแนว Ecofeminism

5.2 ระดับประเทศ

ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นตัวอย่างของบทบาทสตรีในการเคลื่อนไหวปกป้องสิ่งแวดล้อม โดยการเสนอแนวความคิดและเสนอแนะวิธีการแก้ไขในเชิงทฤษฎี

ในการปฏิบัติ ได้มีกรณีเกิดขึ้นมากมายที่ผู้หญิงได้เป็นผู้นำในการดูแล กิจการ และแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ในที่นี้ได้คัดเลือกมาเป็นตัวอย่างเพียง 4 กรณี

กรณีศึกษา

1. กลุ่ม The Women's Environmental Network (WEN)

Better light a candle than cursing the darknes

สำนักงานตั้งอยู่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ มีกิจกรรม เช่น

1. รณรงค์ปลูกจิตสำนึก เช่น การเดินผูกผ้าแดงปิดจมูกและปากกลางกรุงใหญ่ ๆ ใน

อังกฤษ เช่น ลอนดอน แมนเชสเตอร์ ฯลฯ ที่มีการจราจรหนาแน่นจนเกิดมลภาวะทางอากาศ ติดตามด้วยการยื่นข้อเสนอต่อนายกรัฐมนตรีให้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อแก้ปัญหา

2. ให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการซื้อ การใช้ สินค้าอุปโภคบริโภค ว่าสินค้าชนิดไหนก่อให้เกิดอันตรายหรือไม่ อย่างไร เช่น กรณีของการใช้ผ้าอนามัยแบบสอด (tampon) ที่ก่อให้เกิดอาการ toxic shock syndrome เรื่องยาฆ่าแมลงตกค้างในซ็อกเก็ตแลตก็่ได้จากการเสาะหาข้อมูล และนำมาเผยแพร่ของกลุ่มนี้

3. แนะนำสินค้าที่ควรซื้อและไม่ควรซื้อ เช่น สินค้าชนิดไหนมีขบวนการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (environmental friendly) สินค้าชนิดไหนจากประเทศไหนที่ผลิตโดยการใช้แรงงานสตรีและเด็กอย่างเอารัดเอาเปรียบ มีบริการทางโทรศัพท์ที่เรียกว่าบริการ WENDI เพื่อให้ถามตรวจเช็คก่อนที่ผู้บริโภคจะซื้อ

4. ออกนิตยสารประจำที่ให้ความรู้แก่สตรีและเยาวชนในเรื่องสุขภาพอนามัย

5. ณรงค์ให้ลดการใช้ (reduce) ใช้ของแบบหมุนเวียน (reuse) และการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากวัสดุที่ใช้แล้ว (recycle) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการผลิต-เลิกใช้ผ้าอนามัยและผ้าอ้อมแบบใช้แล้วทิ้ง (disposable)

2. กลุ่ม "RAD-PAD" รัฐวิเทศอินเดีย

ออสเตเลีย

รณรงค์ให้ใช้ผ้าอนามัยแบบซักได้ เน้นจุดเปลี่ยนทัศนคติให้มองการมีประจำเดือนของผู้หญิงเป็นเรื่องธรรมชาติ ไม่น่าจะต้องปิดบังซ่อน

เร้นแต่อย่างใด พร้อมกันนี้ได้ทำผ้าอนามัยแบบซักได้ออกเสนอขายด้วย

3. กลุ่ม "The Chipko Movement"

อินเดีย

เป็นตัวอย่างที่มีชื่อเสียงมาก ถือเป็นตำนานการปกป้องป่าของสตรีอินเดีย ซึ่งส่งผลให้รัฐบาลของอินทรา คานธี ต้องยกป่าเชิงเขาหิมาลัยบริเวณกว้างให้เป็นป่าชุมชน

ในปี 1973 ณ หมู่บ้าน Gopeshwar เชิงเขาหิมาลัยใกล้พรมแดนทิเบต รัฐบาลอินเดียได้ให้สัมปทานตัดไม้ในป่าเขตนี้ให้กับบริษัททำเครื่องกีฬา ชาวบ้านถูกห้ามไม่ให้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า เมื่อบริษัทส่งคนเข้าไปตัดไม้ก็ได้รับการต่อต้านจากชาวบ้านซึ่งมีผู้หญิงเป็นส่วนใหญ่ (พวกผู้ชายออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน) เมื่อพวกตัดไม้แสดงท่าทีไม่เชื่อฟัง พวกผู้หญิงก็ใช้วิธีการต่อสู้แบบอหิงสาของคานธี (Satyagraha) ขู่ว่าจะปกป้องต้นไม้ด้วยชีวิต โดยการเข้าไปโอบกอดต้นไม้ที่จะถูกตัด พวกตัดไม้ต้องล่าถอยไป

ไม่เพียงแต่ปกป้องป่าไม้ในบริเวณป่าใกล้หมู่บ้านของตนเองเท่านั้น เมื่อทราบว่าพวกป่าไม้จะเข้าไปตัดไม้ในป่าไหน กลุ่มผู้หญิงเหล่านี้จะยกขบวนตีกลองร้องเพลง ไปบอกผู้หญิงในหมู่บ้านอื่น ๆ และเข้าร่วมขัดขวางโดยวิธีการโอบกอดต้นไม้ด้วย (chipko แปลว่าโอบกอด)

จากวีรกรรมอันลือลั่นนี้ ขบวนการ chipko ได้ก่อตั้งขึ้น และได้ช่วยรักษาป่าตอนเหนือของประเทศอินเดียไว้ได้เป็นอาวามบริเวณมหาศาล

4. **กลุ่ม Green Belt Movement** เคนยา
เป็นโครงการที่เริ่มต้นโดย National Council of Women of Kenya, (จากการริเริ่มของ Prof. หญิงชื่อ Wangari Maathai)

เนื่องจากการตัดไม้ทำลายป่าทำให้เกิดความแห้งแล้ง สถานการณ์น้ำท่วมที่บริเวณนี้จะกลายเป็นทะเลทราย พวกผู้หญิงประสบความสำเร็จในการเสาะหาเก็บเงินเพื่อมาทำเชื้อเพลิงหุงต้ม การหาหญ้ามาเลี้ยงปศุสัตว์ก็ลำบากเช่นกัน

โครงการนี้มีโรงเพาะชำกล้าไม้ชนิดต่าง ๆ เพื่อแจกจ่ายให้สมาชิกนำไปเพาะปลูกในที่ดินของตนเอง และที่สาธารณะ เช่น โรงเรียน ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงและเด็กนักเรียนในโรงเรียนเพื่อนำไปปลูก ทางโครงการมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลสอดส่องและให้คำปรึกษาในการปลูกด้วย โครงการนี้ประสบความสำเร็จในหลาย ๆ ด้าน

1. ได้ประโยชน์โดยตรงในการฟื้นฟูปัญหาแวดล้อม เพิ่มพื้นที่สีเขียว

2. ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในการใช้พื้นที่ พวกผู้หญิงไม่ต้องเสียเวลาและลำบากในการหาพื้นที่ต่อไป

3. โรงเพาะชำของโครงการซึ่งต้องการแรงงานมากมาย ได้จ้างผู้หญิง ชาวชนบทที่พึ่งเรียนจบ คนพิการให้เป็นผู้เพาะและดูแลกล้าไม้ ในทำนองนี้อาจจะหารายได้ ทำให้คนเหล่านี้ไม่ต้องอพยพไปหางานทำนอกหมู่บ้านแล้ว ยังเป็นการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีไปในตัวด้วย

4. ก่อให้เกิดจิตสำนึกในเรื่องสิ่งแวดล้อม ให้ความรู้ เทคนิค และวิธีการจัดการในการปลูกต้นไม้ ตลอดจนความเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อม อาหาร และสุขภาพแก่สมาชิก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง

5. ความรู้เรื่องความสำคัญของต้นไม้ การอนุรักษ์ดิน ได้รับการถ่ายทอดไปยังเด็กนักเรียนในโรงเรียน โดยผ่านทางโรงเรียนซึ่งเข้าเป็นสมาชิกโครงการนี้ด้วย

6. การที่โครงการได้ประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางไปทั่วโลก ทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีต่อผู้หญิงเคนยา และทำให้คนทั่วไปเห็นคุณค่าและความจำเป็นของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อันยังประโยชน์ให้เกิดแก่ส่วนรวม